

Από την ιουδαϊκή Σεώλ στην Ανάσταση

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](http://www.remptousia.gr/?p=87343)

Η μελέτη της κ. Ε. Παπαϊωάννου, για τη διδασκαλία της Παλαιάς Διαθήκης σχετικά με την ψυχή (προηγούμενο άρθρο: www.remptousia.gr/?p=87343), φτάνει με τη σημερινή δημοσίευση στην ολοκλήρωσή της. Παρατίθεται η συνέχεια για τη σχετική διδασκαλία στη Σοφία Σολομώντος και, τέλος, εξηγείται πώς από την έννοια της ιουδαϊκής Σεώλ περνάμε σε αυτήν της Ανάστασης. Ακόμη παρατίθεται η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

Η ψυχή για τη Σοφία Σολομώντος είναι το διακριτό συστατικό του ανθρώπου το οποίο επιβιώνει μετά τον θάνατο. Και αν μεν πρόκειται περί δικαίου, αυτός θα μείνει στα χέρια του Θεού τιμημένος. Για τον ασεβή επιφυλάσσεται φοβερή τιμωρία. Θα αποβεί «εις πτώμα άτιμον και εις ύβριν εν νεκροίς δι' αιώνος» και η μνήμη του θα χαθεί για πάντα από τη γη (Σοφ. Σολ. 4,19). Λέγεται ότι θα ζει αιώνια ατιμασμένη ανάμεσα στους νεκρούς, δεν γίνεται ωστόσο σαφές αν αυτή η ατίμωση θα λαμβάνει χώρα στον κάτω ή στον επάνω κόσμος. Ο θάνατος είναι το νοηματικό αντίθετο της Σοφίας. Και δεν πρόκειται απλά για φυσικό θάνατο, αλλά για πλήρη εκμηδενισμό. Ο συγγραφέας του βιβλίου είναι ξεκάθαρος: κανείς άνθρωπος δεν μπορεί να ξεφύγει τον θάνατο. Ωστόσο αυτοί που έταξαν τη ζωή τους στην αναζήτηση της Σοφίας περνούν από τον θάνατο στη ζωή. Οι υπόλοιποι δρέπουν σύμφωνα με τα άνομα έργα τους[104].

Το ζήτημα που ανακύπτει είναι κατά πόσο το έργο στο οποίο αναφερόμαστε νοθεύει την εβραϊκή αντίληψη αναφορικά με την ψυχή. Το πρώτο που πρέπει να παρατηρήσουμε είναι ότι σύμφωνα με την πλειονότητα των μελετητών, στην Π.Δ. δεν μπορεί να υπάρξει το σώμα χωρίς την ψυχή. Ορισμένοι μάλιστα από αυτούς απορρίπτουν κάθε αιτίαση περί του διφυούς χαρακτήρα του ανθρώπου στην ανθρωπολογία της Π.Δ.[105] Αυτό σημαίνει ότι το εν λόγω έργο δεν συνάδει τουλάχιστον προς την αρχέγονη παλαιοδιαθηκική αντίληψη αναφορικά με τη σχέση ψυχής και σώματος. Ο καθηγητής Preuss, λαμβάνοντας μία σχετικά ακραία θέση, το προβάλλει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα ελληνιστικής επιρροής στην εβραϊκή σκέψη, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ψυχή και νεφές είναι όροι μη συμβατοί[106]. Οι θέσεις αυτές ενισχύονται από το χωρίο 9, 15, στο οποίο

παρατηρείται καταφανής πλατωνική επιρροή[107].

Αιτία των παραπάνω είναι ότι στον ελληνιστικό Ιουδαϊσμό της διασποράς, την εσχατολογική αναμονή της ανάστασης των Μακκαβαϊκών χρόνων αντικαθιστά η προβολή της ανάγκης για επιβίωση της κοινότητας[108]. Η ανάγκη αυτή φαίνεται να εξυπηρετείται καλύτερα από μία αθάνατη ψυχή που επιβιώνει μετά την αναχώρησή της από το σώμα, παρά από ένα νεκρό σώμα που αναμένει την ανάσταση. Αποβαίνει έτσι έντονη η επιρροή της ελληνικής φιλοσοφίας και η στροφή προς αυτή και ιδιαίτερα προς την πλατωνική πίστη, σύμφωνα με την οποία η ψυχή βρίσκεται φυλακισμένη στο σώμα γεγονός που οδήγησε σε έναν δυαλισμό και τον Ιουδαϊσμό με αρνητική στάση προς το σώμα. Η ραβινική σκέψη βέβαια παρέμεινε πιο κοντά στη βιβλική θεώρηση, τουλάχιστο στο βαθμό που κατανοούσε τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική ενότητα, αν και δεν απέρριπτε την υπόθεση κάποιου παροδικού μεταθανάτιου χωρισμού των συστατικών του στοιχείων, καθώς και κάποιες άλλες επιμέρους αντιλήψεις, όπως θα δούμε πιο αναλυτικά παρακάτω.

4.4 Από τη Σεώλ στην Ανάσταση

Η βιβλική θεώρηση του ανθρώπου ως αχώριστης ψυχοσωματικής ενότητας σημαίνει ότι ο θάνατος θεωρούνταν η διάλυσή της. Αλλά ακόμη και αν ο άνθρωπος έπαυε να υπάρχει η διάλυση αυτή δε σήμαινε ολική εξαφάνιση. Μερικές από τις δυνάμεις που λειτουργούσαν κατά την ενότητα μπορούν να εξακολουθήσουν να υπάρχουν, αλλά κάτι τέτοιο δεν μπορεί να θεωρηθεί ζωή. Η ύπαρξη των νεκρών στη Σεώλ – ο υπόγειος τόπος κατοικίας τους- στον Κάτω κόσμο, δεν ήταν ζωή αλλά σκιά ή απόηχος ζωής. [109] Για να ονομάσει κανείς τον τρόπο αυτόν ύπαρξης αθανασία πρέπει να αφαιρέσει από αυτόν τον όρο κάθε σημασία ζωής.

Παρ' όλα αυτά η έννοια της Σεώλ, μαζί με την πίστη στη δυνατότητα μιας υπερφυσικής αποκατάστασης των νεκρών στη ζωή, και ίσως επίσης η ιδέα της αναγέννησης του λαού του Ισραήλ από τον «θάνατο» της εξορίας, έδωσαν τη βάση για την εμφάνιση της πίστης στην ανάσταση των νεκρών σε κάποια στιγμή στο μέλλον. Τότε η Σεώλ, από τόπο που πήγαιναν όλοι ανεξαιρέτως οι νεκροί, μετατρέπεται σε κόλαση, τόπο δηλαδή τιμωρίας των ασεβών. Οι ευσεβείς πηγαίνουν στον παράδεισο, τόπος που τοποθετείται στον ουρανό.[110] Με βάση αυτή την πίστη υπάρχει ζωή μόνο στην αποκατεστημένη πλέον ψυχοσωματική ενότητα. Αυτού του είδους η αποκατάσταση συνδεόταν με την εσχατολογική ελπίδα του Ισραήλ και περιοριζόταν στους δικαίους. [111]

Στην μεταγενέστερη αποκαλυπτική γραμματεία συναντάται η ιδέα κάποιας ριζικότερης διάκρισης μεταξύ σώματος και ψυχής, η οποία θεωρήθηκε ότι υπάρχει μετά θάνατον, χωριστά από το σώμα σε εξαϋλωμένη κατάσταση. Το δόγμα της

ανάστασης του σώματος δεν ξεπεράστηκε, μόνο η κατεύθυνση της σκέψης μεταβλήθηκε. Ο κόσμος της Σεώλ αποτελούνταν πλέον από ψυχές και η πραγματική προσωπική επιβίωση θεωρούνταν δεδομένη ως κάποια συνέχεια ανάμεσα στη γήινη ζωή και σε εκείνη της Σεώλ. Με την επίδραση νέων ελληνικών ιδεών με τάσεις ατομικιστικές, η ιδέα της ανάστασης ως τελική ιστορική ολοκλήρωση άρχισε να υποχωρεί. Αληθινή μεταθανάτια ζωή θεωρούνταν πλέον η απελευθέρωση από τη σκλαβιά του σώματος, έτσι ώστε στη θέση της μεταθανάτιας φυσικής ανάστασης – ή πλάι σε αυτήν – τέθηκε η μέλλουσα ζωή της αθάνατης ψυχής.

[104] James M. Reese, *Hellenistic Influence on the Book of Wisdom and Its Consequences*, Rome 1970, σ. 25-31.

[105] Horst Dietrich Preuss, *Theologie des Alten Testaments Bnd. 2, Israels Weg mit JHWH*, σ.117.

[106] Ό.π., σ. 118.

[107] «Φθαρτόν γὰρ σῶμα βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρίθει το γεώδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα.»

[108] Peder Borgen, *Early Christianity and Hellenistic Judaism*, Edinburgh 1996, κεφ.3.

[109] Δ. Β. Καϊμάκη, *Η ανάσταση των νεκρών στην Παλαιά Διαθήκη*, σελ. 95

[110] Δ. Β. Καϊμάκη, *Θέματα Παλαιοδιαθηκικής Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 143.

[111] Δ. Β. Καϊμάκη, *Η ανάσταση των νεκρών στην Π. Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 110-111

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Borgen, Peder, *Early Christianity and Hellenistic Judaism*, Edinburgh 1996.

Boyarín, D., *Carnal Israel: Reading Sex in Talmudic Culture*, Berkeley-Los Angeles 1993.

Brown, John Pairman, *Israel and Hellas* τόμ. 3, Berlin 2001.

Brugger, Walter, *Philosophisches Wörterbuch*, Freiburg 1976.

Burton, Mack L. και Murphy, Roland E., “*Wisdom Literature in Early Judaism and Its Modern Interpreters*” Robert A. Kraft and George W.E. Nickelsburg (εκδ.) Philadelphia 1986.

Collins, John J., *Jewish Wisdom in the Hellenistic Age*, Louisville 1997.

Eichrodt, W., *Theologie des A.T.*, τόμ. II, Göttingen 1959.

Fraine, Josef, *de Adam und seine Nachkommen: Der Begriff der Korporativen Persönlichkeit in der Heiligen Schrift*, Köln 1962.

Gillman, N., *Sacred Fragments*, Philadelphia 1990.

-, *The Death of Death: Resurrection and Immortality in Jewish Thought*, Vermont 1997.

Heinisch, P., *Theologie des Altes Testaments*, Bonn 1940.

Jacobs, L., *A Jewish Theology*, New Jersey 1973.

-, *Principles of the Jewish Faith*, New York 1964.

Kittel, Gerhard, and Gerhard Friedrich, eds. *Theological Dictionary of the New Testament*. 10 vols. Grand Rapids: Eerdmans, 1964-76 (Transl. by G. W. Bromiley; German orig, 1932-79)

Kohler, L., *Theologie des A.T.*, Tübingen ²1953.

Murtonem, A., “*The Living Soul*”, *Stud. Or.*, 23,1 (1958).

Nötscer, F., *Altorientalischer und alttestamentlicher Auferstehungsglauben*, Würzburg 1926.

Otwell, J.H., “Immortality in the Old Testament” στο Enc. 22, 1961.

Oyen, Van H., *Ethik des Alten Testaments*, Gütersloh 1967, σ. 65-74.

Pfanstiehl, A.A, The Old Testament and Future Life, στο *The Old Testament Student* , Vol. 3, No. 10 (Jun., 1884).

Preuss, Horst Dietrich, *Theologie des Alten Testaments Bnd. 2, Israels Weg mit JHWH*, Stuttgart 1992.

Pritchard, J.B., *Ancient Near Eastern Texts related to the OT*, ²1955,.

Raphael, S., *Jewish Views of the Afterlife*, New Jersey 1994.

-, *Jewish Views of the Afterlife*, New Jersey 1994.

Raurell, Frederic, Righteousness' gift of immortality (Wis 1,1-15) στο *Laurentianum* 40, (1999).

- From dikaiosyne to athanasia (Wis 1,1.15) στο *Treasures of wisdom* (1999).

Reese, James M., *Hellenistic Influence on the Book of Wisdom and Its Consequences*, Rome 1970.

Reiser, Marius, *Der Auferstehungsglaube im Alten Testament und im Frühjudentum*, στην ιστοσελίδα: http://catholic-church.org/ao/ps/reiser2.html#_ftnref19.

Rendorf, Rolf, *Das Alte Testament: Eine Einführung*, Neukirchen 1995.

Robinson, H.W., "The Hebrew Concept of Corporate Personality", *ZAW*, τ. 66 (1936).

Seifert, Josef, *Das Leib-Seele Problem und die gegenwärtige philosophische Diskussion*, Darmstadt ²1989.

Sherwin, B., *Toward a Jewish Theology*, New York 1991.

Sonsino, R., Syme, D., *What Happens After I Die?*, New York 1990.

Stock, Konrad, "...auf der Suche nach ihrer Seele..."? : Überlegungen aus systematisch-theologischer Sicht στο *Pastoraltheologie* 92 (2003).

Sutcliffe, E.F., "The Future Life in the Old Testament" στο *Scr.* 2 (1947, 1948).

Urbach, E., *The Sages: Their Concepts and Beliefs*, Cambridge 1975.

von Rad, Gerhard, *Theologie des Alten Testaments, Τόμ.Ι: Die Theologie der geschichtlichen Überlieferungen Israels*, München ⁴1960, σ. 157.

Waaïjman, Kees, The soul as spiritual core concept : a scriptural viewpoint στο *Studies in spirituality* 6 (1996).

Ελληνική

- Ανδριώτη, Ν., *Ετυμολογικό Λεξικό της Νεοελληνικής κοινής*, Θεσσαλονίκη 1983.
- Βλέτση, Αθ., *Το Προπατορικό Αμάρτημα στη θεολογία Μαξίμου του Ομολογητού*, Κατερίνη 1998.
- Γιανναρά, Χρ., *Το πρόσωπο και ο έρωας*, Αθήνα 1987.
- Καϊμάκη, Δ., *Ψαλώ τω Θεώ μου*, Θεσσαλονίκη.
- , *Θέματα Παλαιοδιαθηκικής Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη 1999.
- , *Η θεολογική διάσταση της ασθένειας στην Παλαιά Διαθήκη*, Φλώρινα 2004.
- Καραβιδόπουλου, Ι., «Βιβλική θεολογία και αρχαία ελληνική φιλοσοφία», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 46 (1963).
- Μαντζαρίδη, Γ., *Η εμπειρική θεολογία στην οικολογία και την πολιτική*, Θεσσαλονίκη 1994.
- , *Χριστιανική Ηθική II*, Θεσσαλονίκη 2003.
- Μπρατσιώτου, Νικολάου Π., *Η ανθρωπολογία της Παλαιάς Διαθήκης*, (έκτη ανατύπωση) Αθήναι 1989.
- Ματσούκα, Νικολάου Α., *Ιστορία της Φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη 1997.